

Mojca LeskovecFilozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
mojca.leskovec@ff.uni-lj.si

UDK 811.112.2'366.573:811.163.6

DOI: 10.4312/vestnik.12.207-221

TRPNIK V NEMŠČINI IN SLOVENŠČINI: IZZIVI POUČEVANJA Z VIDIKA RAZNOJEZIČNOSTI

1 UVOD

V slovenskem šolskem sistemu nemščina pretežno nastopa kot drugi tuji jezik, v manjšem obsegu tudi kot prvi tuji jezik, toda v obeh primerih po tem, ko so si učenci in učenke že nabrali prve izkušnje z učenjem slovenščine bodisi kot prvega jezika bodisi kot jezika okolja, ki je hkrati tudi učni jezik. Pridobljena znanja, spretnosti in strategije pomembno vplivajo na učenje nadaljnjih jezikov, če so nanje opozorjeni ali ne.

Čeprav vsi jeziki trpnika ne poznajo, je v mnogih jezikih zelo pogost (Tallerman 1998: 180). Slovenski učenci in učenke za razliko od njihovih vrstnikov, katerih prvi jeziki ga ne poznajo, z razumevanjem in tvorbo trpnika v nemščini načelno nimajo težav (prim. Barkowski/Vicente 2014: 87). Težave pa jim, kot ugotavlja tudi Plešnik (2011), povzroča njegova raba.

Rabo trpnika v slovenščini zaznamuje dolgoletna tradicija odklanjanja, ki jo vsaj delno nadaljuje tudi zadnja slovenska znanstvena slovnica s pripombo, da trpnika niti v strokovnih, poljudnih in znanstvenih besedilih ni dobro preveč uporabljati (Leskovec 2016). Upoštevajoč, da gre pri poučevanju jezika v šoli in izven nje, kot pravi Urbančič (1987: 12), za populariziranje knjižne norme in nadziranje njene realizacije v praksi, bi smeli kot morebitni vzrok za težave slovenskih učencev in učenk pri rabi trpnika v nemščini kot nepravem jeziku predvidevati domnevno reproduciranje te jezikovne prepovedi v slovenščini kot njihovem večinskem prvem jeziku.

V sodobnih učbenikih za slovenski jezik v osnovnih in srednjih šolah bomo zato preverili, kaj učenci in učenke v njih izvedo o rabi trpnika. Predstavitvi obravnave trpnika v slovenski znanstveni slovnici tako sledi analiza obravnave trpnika v učbenikih za slovenščino kot prvi jezik. Pred analizo nadaljnjih primarnih virov, namreč učbenikov za nemščino kot tuji jezik, bo kontrastivna analiza trpnika v nemščini in slovenščini izpostavila področne razlike med izhodiščnim in ciljnim jezikom. Končno bo glede na ugotovitve obeh analiz oblikovan predlog za didaktizacijo nemškega trpnika, ki bi s ciljem primerne rabe preseгла usmerjenost k obliki.

2 TRPNIK V SLOVENSKI SLOVNICI

V letu 2017 sta izšli dve novi šolski slovnici Kozme Ahačiča: *Kratkoslovnica*, namenjena osnovni, in *Slovnica na kvadrat*, namenjena srednji šoli. Kot opozarja avtor sam, pri tem ne gre za učbenik, zato ju med analizirane primarne vire nismo vključili, prav tako pa ne gre znanstveno delo o jeziku (Ahačič 2017a: 3; 2017b: 2). Četudi izvira iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, je tako prav Toporišičeva znanstvena slovnica skupna osnova analiziranim učbenikom za slovenski jezik.

Glede rabe glagolskih načinov Toporišič (2000: 358, 502) v njej opozarja, da je v slovenščini kot slovanskem jeziku tvornik mnogo pogostejši od trpnika, sploh tistega v polni obliki (»tj. z obema prvotnima delovalnikoma oz. z osebkom kot ciljem glagolskega delovanja in prislovnim določilom kot vršilcem glagolskega dejanja«). A pravi (Toporišič 2000: 502–503; poudarki v izvorniku), da je »t r p n i k tudi v slovenščini p r a v n o r m a l e n kot pretvorba stavkov s splošnim vršilcem dejanja, /.../, kjer za vršilca dejanja ne vemo ali pa se razume sam po sebi«, in kot primere navaja povedi *Ta hiša je bila sezidana v 16. stoletju*, *Novi zakon o šolstvu sprejet v soboto*, *Knjiga se že tiska* ter ob tem zavrača Kopitarjevo, Metelkovo, sploh pa Breznikovo gledanje na trpnik kot prepuristično. Tudi na drugem mestu v slovnici Toporišič (2000: 359) trpniku daje domovinsko pravico, ko pravi, da ga uporabljamo, kadar hočemo v ospredje postaviti tistega, ki ga glagolsko dejanje prizadeva, zamolčati ali potisniti ob stran pa vršilca glagolskega dejanja, ker ni pomemben ali ga nočemo ali ne moremo ugotoviti, kar da je pogosto v strokovnih, poljudnih ali znanstvenih besedilih, a nato dodaja: »Pa še v teh trpnika ni dobro preveč uporabljati« in s tem tudi sam vsaj delno nadaljuje trpniku nenaklonjeno tradicijo starejših slovenskih jezikoslovcev.

Toda »/o/čitati rabo trpnika tam, kjer je v ospredju glagolsko dejanje, ker je vršilec nepomemben ali celo samoumeven, pomeni ne razumeti, da se je slovenski jezik razvil na vseh funkcijskih področjih, ki med seboj niso primerljiva,« opozarja Kalin Golob (2001: 140–141). Korošec (1972: 179) je v zvezi z različnimi jezikovnimi stili oz. zvrstmi prav tako že v sedemdesetih letih opozarjal, da je treba vse obravnavati enakopravno ter spoznavati njihove potrebe in naloge ter zakonitosti, ki se zaradi teh kažejo v jeziku. »In če se pokaže, da so potrebe prerasle dosedanja jezikovna pravila, je treba izpopolniti pravila, ne pa utesnjevati potreb,« je sklenil svoje razmišljanje o njih (Korošec 1972: 179).

2.1 Analiza obravnave trpnika v učbenikih za slovenščino kot prvi jezik

Zanima nas torej, katere informacije o rabi trpnika v slovenščini dalje posredujejo učbeniki za slovenski jezik v osnovnih in srednjih šolah. Pri analizi se osredotočamo na sodobne učbenike za slovenščino v osnovnih in srednjih šolah, potrjene pred letom 2018, pri čemer so bili med osnovnošolskimi učbeniki, skladno z določilom do vključno šolskega leta 2018/19 veljavnega učnega načrta za slovenščino v osnovnih šolah, po katerem se trpnik obravnava v 9. razredu (Poznanovič idr. 2011: 56), pregledani učbeniki za 9.

razred, pri potrjenih srednješolskih učbenikih pa učbeniki za pouk v vseh razredih gimnazijskega, srednjega tehniškega oz. strokovnega in srednjega poklicnega izobraževanja. Obravnavo trpnika v posameznih učbenikih smo pregledali celostno, prav posebno pozornost pa smo skladno z izhodiščem raziskave namenili morebitnim napotkom o rabi trpnika v slovenščini.

2.1.1 Osnovnošolski učbeniki

Učbenik *Slovenščina za vsak dan 9* o glagolskem načinu razlaga, da so stavki, v katerih je v osebku izražen vršilec dejanja, tvorni ali aktivni, vsi drugi stavki pa netvorni ali trpni (Cajhen idr. 2011: 92). Za trpne stavke pravi (Cajhen idr. 2011: 92–93), da se uporabljajo, kadar sporočevalec »ne želi razkriti vršilca dejanja oz. kadar se mu ta ne zdi pomemben«.

Učbenik *Slovenščina za vsakdan in vsak dan 9* prav tako razlaga (Drusany idr. 2008: 15), da so povedi, v katerih je v osebku izražen vršilec dejanja, tvorne ali aktivne, vse druge pa netvorne. Dalje pravi, da te sporočevalec uporablja, »kadar ne želi razkriti vršilca dejanja oz. kadar se mu ta ne zdi pomemben« (Drusany idr. 2008: 16).

Učbenik *Slovenščina 9* podobno pravi (Čuden idr. 2009: 47), da je, če v osebku povemo, kdo je vršilec dejanja, taka poved tvorna ali aktivna. Trpna ali pasivna pa je poved, če v osebku ne povemo, kdo je dejanje izvršil, ampak povemo, kaj je pri dejanju nastalo, koga je dejanje prizadelo. Avtorice dodajajo (Čuden idr. 2009: 48), da v slovenščini ponavadi uporabljamo tvorne povedi, trpne pa le takrat, kadar vršilca dejanja ne poznamo, se nam ne zdi pomemben ali ga bralcu oz. poslušalcu nočemo izdati.

Učbenik *Znanka ali uganka 9* najprej razlaga, da stavek, v katerem je osebek vršilec dejanja ali nosilec stanja, imenujemo tvorni ali aktivni, stavek, v katerem je osebek tisti, tista ali tisto, ki ga dejanje prizadeva, pa trpni ali pasivni (Kocjan - Barle/Smisl 2013: 44). Avtorici dodajata, da nas, medtem ko nas v prvem zanima, kdo ali kaj je opravil dejanje, v drugem zanima dejanje samo, ne pa, kdo ga je povzročil (Kocjan - Barle/Smisl 2013: 44). Pod oznako *Zanimivost* pišeta tudi (Kocjan - Barle/Smisl 2013: 44), da so v slovenščini tvorni stavki veliko pogostejši od trpnih, sicer pa so prvi in drugi sopomenski.

I-učbenik *Slovenščina 9* pravi, da lahko dejanja, dogodke, doživljanja v stavku opisujemo oz. o njih pripovedujemo na dva načina: tako da v osebku izrazimo vršilca dejanja ali da vršilca dejanja v osebku ne izrazimo (Čresnik idr. 2015). Dalje razlaga (Čresnik idr. 2015), da kadar v osebku izrazimo vršilca dejanja, tvorimo tvorni stavek, kadar pa v osebku ne izrazimo vršilca dejanja, temveč, kaj je pri dejanju nastalo, koga je prizadelo, tvorimo trpni stavek. Opozarja tudi (Čresnik idr. 2015), da je slovenščina eden izmed jezikov, v katerem je tvornih stavkov več kot trpnih; za slednje pravi, da jih uporabljamo, kadar vršilca dejanja ne poznamo oz. ne vemo, kdo je udeležen, kadar se nam zdi, da ni pomemben, ali kadar ga prejemniku besedila nočemo izdati.

2.1.2 Srednješolski učbeniki

Učbeniška serija *Besede* za pouk slovenskega jezika v poklicnih šolah in poklicno-tehniškem izobraževanju trpnik obravnava v učbeniku za pouk slovenščine v 2. letniku triletnih poklicnih šol in v učbeniku za 1. leto poklicno-tehniškega izobraževanja. V učbeniku *Besede 4* za pouk slovenskega jezika v 1. letu poklicno-tehniškega izobraževanja v poglavju o glagolu avtorica pri glagolskem načinu pravi (Gomboc 2006b: 34–35), da je ta tvorni in trpni. Kratko trpnik kot jezikovno značilnost določenih besedilnih vrst omenjata učbenika *Besede 2* in *Besede 5* za slovenski jezik v 2. letniku triletnih poklicnih šol oz. 2. letu poklicno-tehniškega izobraževanja, in sicer prvi kot značilnost strokovnega besedila, drugi pa upravne odločbe (Gomboc 2006a: 29; 2006c: 78).

Učbenik *Na pragu besedila 2* tako v prvi kot v tretji izdaji ob obravnavi glagola kot besedne vrste glagolski način omenja le posredno, ob naštevanju najpogostejših neosebni glagolskih oblik, kjer ob trpnem deležniku na *-n/-t* razlaga, da z njim delamo trpne povedi (Križaj Ortar idr. 2000: 71; 2009: 59). Na omembo trpnika nato naletimo še pri obravnavi besedilnih vrst, ko avtorice kot značilnost javnih obvestil navajajo veliko količino samostalnikov in povedi s trpnikom ter podajajo primere zanje (Križaj Ortar idr. 2000: 109; Križaj Ortar idr. 2009: 110). Glagolski način pa obravnava učbenik *Na pragu besedila 3*, in sicer v poglavju o skladanju besedil. Tu ob primerih avtorice v drugi izdaji učbenika prikazujejo, da »lahko isti izsek predmetnosti izrazimo različno« (Križaj Ortar idr. 2001: 70; Križaj Ortar idr. 2010: 18). Glede izbire prvega oz. drugega načina izražanja učbenik pravi: »To, iz katerega zornega kota oz. na kateri način (tj. na tvorni ali trpni) bo tvorjen stavek, je odvisno od sporočevalčeve miselne usmerjenosti: če se mu zdi to, kdo je vršilec dejanja, nepomembno oz. če želi vršilca dejanja zamolčati, tvori trpni stavek« (Križaj Ortar idr. 2001: 70; Križaj Ortar idr. 2010: 18). Rabo trpnika posredno omenja tudi učbenik *Na pragu besedila 4*, in sicer ob obravnavi besedilnih vrst pogosto rabo trpnih stavkov navaja kot značilnost zakona in statuta (Križaj Ortar idr. 2002: 28), za uradovalna besedila in strokovna poročila pa pravi, da v njih trpni (ali brezosebni) stavki prevladujejo (Križaj Ortar idr. 2002: 30, 39).

Podobno kot v učbeniški seriji *Na pragu besedila* je tudi v novejših učbenikih *Slovenščina: z besedo do besede* za pouk slovenščine v gimnazijah in srednjih strokovnih šolah trpnik obravnavan pri upovedovanju oz. oblikovanju povedi. Tvornim in trpnim stavkom pa se posveča učbenik za pouk slovenščine v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Zanje pravi, da jih sporočevalec izbira glede na to, »ali želi poudariti, kdo je vršilec dejanja, ali ne« (Vogel idr. 2009: 144). V nadaljevanju razlaga, da prve oblikujemo tako, »da v ospredje postavimo vršilca dejanja, v povedku z osebno glagolsko obliko izrazimo dejanje, v predmetu pa stvar, ki jo je dejanje prizadelo«, trpne pa tako, da vršilca dejanja odrinemo na stransko mesto skladišne strukture ali pa ga še pogosteje izpustimo (Vogel idr. 2009: 144). Na omembo trpnega načina naletimo tudi v učbeniku za slovenščino v 4. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol, in sicer pri obravnavi besedilnih vrst zakona, statuta in upravne odločbe, ki jim, ker gre za strokovna in uradovalna besedila, pripisuje pogosto rabo trpnih stavkov (Vogel idr. 2010: 187, 191).

Učbeniška serija *Govorica jezika* za pouk slovenščine v gimnazijah in srednjih strokovnih šolah se trpniku neposredno posveča v skupnem učbeniku za 2. in 3. letnik gimnazij *Govorica jezika 2 in 3*, in sicer v poglavju o glagolu. Glagolski način opredeljuje (Zajc Berzelak idr. 2008: 226) kot tistega, ki vzpostavlja odnos med dejanjem in vršilcem dejanja ter med vršilcem dejanja in tistim, ki ga dejanje prizadene; pri tvorniku je ta odnos izražen neposredno, pri trpniku pa posredno. O rabi trpnika v slovenščini učbenik pravi (Zajc Berzelak idr. 2008: 106), da ga uporabljamo, »kadar hočemo poudariti glagolsko dejanje, vršilca tega dejanja pa zamolčati oziroma je vršilec nepomemben ali samoumeven«. Dodaja (Zajc Berzelak idr. 2008: 106), da trpnik pogosto uporabljamo v uradovanih besedilih, ker je vršilec dejanja splošno znan oziroma le izvrševalec določil zakona ali predpisa, zaključuje pa z oceno, da je tvornik v slovenščini pogostejši od trpnika (Zajc Berzelak idr. 2008: 106).

V i-učbeniku za slovenščino v 1. letniku gimnazij na omembo glagolskega načina naletimo pri obravnavi besedilne vrste predstavitev naprave, kjer beremo (Podvršnik idr. 2015), da za izražanje dejavnosti v zvezi z napravo lahko namesto 1. osebe v množini uporabimo pasiv/trpnik. Nadaljevanja učbenika ob izvajanju raziskave niso bila dostopna.

2.2 Ugotovitve o obravnavi trpnika v učbenikih za slovenščino kot prvi jezik

Med petimi sodobnimi učbeniki za pouk slovenščine v 9. razredu osnovne šole, kjer naj bi se po učnem načrtu, veljavnem v času izvedbe analize, obravnaval trpnik, se vprašanja rabe trpnika v slovenščini dotikajo trije: učbenik *Slovenščina 9* pravi, da v slovenščini ponavadi uporabljamo tvorne povedi (Čuden idr. 2009: 48), učbenik *Znanka ali uganka 9*, da so v slovenščini tvorni stavki veliko pogostejši od trpnih (Kocjan - Barle/Smisl 2013: 44), i-učbenik *Slovenščina 9*, da je v slovenščini tvornih stavkov več kot trpnih (Čresnik idr. 2015), ne oziraje se na funkcijsko zvrstnost slovenščine. Štirje od petih analiziranih učbenikov razlagajo tudi, da trpnik uporabljamo, kadar vršilca dejanja ne poznamo, se nam ne zdi pomemben ali ga bralcu oz. poslušalcu nočemo izdati.

Analizirane sodobne srednješolske učbeniške serije za pouk slovenščine rabe trpnega načina izražanja v slovenščini prav tako ne vrednotijo neposredno, temveč jo navajajo kot značilnost posameznih besedilnih vrst, le ena od petih učbeniških serij, *Govorica jezika*, pa pravi tudi, da je v slovenščini pogostejši tvorni način.

Učbeniki za pouk slovenščine v osnovni ali srednji šoli, čeprav so tu sicer usklajeni z veljavno slovensko slovnico, učencem in učenkam torej ne posredujejo Toporišičevega nasveta, naj se tudi v strokovnih, poljudnih in znanstvenih besedilih trpnik ne uporablja preveč. Štirje med njimi ponavljajo le Toporišičevo oceno, da je v slovenščini tvornik pogostejši od trpnika. Učenci in učenke iz treh od petih osnovnošolskih učbenikov o rabi izvedo, da je tvorni način v slovenščini pogostejši od trpnega, šele iz srednješolskih

učbenikov pa nato, da je raba trpnega načina v slovenščini značilna za strokovna in uradovna besedila.

Preden se lotimo poskusa didaktizacije trpnika pri pouku nemščine kot tujega jezika za slovenščino kot izhodiščni jezik, primerjajmo oblike, zgradbo in rabo trpnika v slovenščini in nemščini.

3 KONTRASTIVNA ANALIZA TRPNIKA V NEMŠČINI IN SLOVENŠČINI

Tako nemščina kot slovenščina poznata dva glagolska načina, tvornega ali aktivnega in trpnega ali pasivnega, ter pri trpniku v osnovi razlikujeta med dvema oblikama: nemščina med trpnikom dogajanja ali trpnikom z *werden* in trpnikom stanja ali trpnikom z *sein*, slovenščina med trpnikom z deležnikom na *-n/-t* in trpnikom s *se*.

S skladijskega vidika je vsem tem trpnim oblikam obeh jezikov skupno, da osebek trpnih stavkov ne izraža vršilca in da glede na tvorni način pride do konverzije tožilnika in redukcije delovalnikov. Se pa te trpne oblike med seboj razlikujejo oblikoslovno: medtem ko je trpnik v nemščini vselej sestavljen iz pomožnega glagola, tj. *werden*, slov. *postati*, oz. *sein*, slov. *biti*, ter preteklega deležnika polnopomenskega glagola, ima v slovenščini le ena od trpnih oblik, tj. t. i. trpnik z deležnikom, takšno zgradbo, tvorimo ga namreč s pomožnim glagolom *biti*, in kot pove njegovo ime, preteklim deležnikom na *-n/-t* polnopomenskega glagola. Drugo trpno obliko v slovenščini, t. i. trpnik s *se*, pa tvorimo preprosto tako, da prvotni osebni glagolski obliki, kot nakazuje poimenovanje, dodamo *se*, zato bi jo nemško jezikoslovje prej štelo k nadomestnim oblikam trpnika. Medtem ko sta za izražanje vršilca dejanja v trpnih stavkih v nemščini na voljo tudi vsaj dva enakovredna predloga, tj. *von*, slov. *od*, in *durch*, slov. *skozi/po*, možni pa so še drugi, je v slovenščini knjižno ustrezen le predlog *od*; a je izražanje vršilca v trpnih stavkih v obeh jezikih redko.

Medtem ko se trpni obliki v nemščini med seboj pomensko razlikujeta – trpnik dogajanja se usmerja na proces, trpnik stanja na rezultat –, pa to ne velja za slovenski trpni obliki, ki se lahko rabita vzporedno, pri trpniku s *se* je potrebna le pozornost zaradi podobnosti s tvorno obliko in morebitne posledične dvoumnosti. Po Gruntar Jermol (2011: 135–136) sicer slovenski trpnik s pomožnikom *biti* in deležnikom na *-n/-t* ustreza nemškemu trpniku stanja, torej trpniku z *sein*, slovenskemu trpniku s prostim morfemom *se* in glagolom v povedniku pa ustreza nemški trpnik dogajanja, torej trpnik z *werden*. Ne le za trpnik v slovenščini, temveč tudi v nemščini pa se glede rabe večja pogostnost predvideva predvsem v strokovnih besedilih (prim. Helbig/Buscha 2005: 147).

4 TRPNIK PRI POUKU NEMŠČINE KOT TUJEGA JEZIKA

Kot pravi Ahačič (2017b: 66), je razumevanje slovenskega glagola bistveno za dobro razumevanje glagolskega sistema v tujih jezikih. Slovenščina kot prvi jezik oz. jezik okolja ter učni jezik in predmet je pri prepoznavanju in razumevanju nemškega trpnika učencem in učenkam v pomoč, a hkrati predstavlja možni vir interferenc. Izkušnje iz šolske prakse kažejo, da nekateri med njimi še pred obravnavo pri pouku trpnik v nemščini intuitivno tvorijo s pomožnikom »biti« in preteklim deležnikom – bodisi po vzoru slovenščine kot večinskega prvega jezika bodisi angleščine kot večinskega prvega tujega jezika.

Za tvorbo nemškega trpnika si morajo učenci in učenke zapomniti dvoje formul: za trpnik dogajanja in trpnik stanja. Slednji oblikoslovno, ne pa vselej tudi pomensko, ustreza slovenskemu trpniku z deležnikom: oba se namreč tvorita s pomožnim glagolom »biti« in preteklim deležnikom. Pri pouku nemščine kot tujega jezika pa se navadno najprej obravnava trpnik dogajanja in šele kasneje trpnik stanja. Nekateri sodobni učbeniki za pouk nemščine kot tujega jezika do vključno ravni B1 po Skupnem evropskem jezikovnem okviru (dalje SEJO) sploh vpeljujejo le trpnik dogajanja, drugi – z manjšim zamikom – tudi trpnik stanja, ki pri prvih sledi šele na ravni B2.

Glede na predvidene ravni dosežkov pri nemščini kot drugem tujem jeziku v osnovni šoli (Kondrič Horvat idr. 2001; Pevec Semec idr. 2013) se trpnik obravnava v srednješolskem izobraževanju. Slovenski učni načrt za nemščino v gimnaziji (Holc idr. 2008) predvideva obravnavo trpnega glagolskega načina, podrobneje pa slednjo določa predmetni izpitni katalog za splošno maturo iz nemščine (Gliha Olenik idr. 2017), ki produktivno obvladovanje trpnika stanja za razliko od trpnika dogajanja predvideva le za kandidate in kandidatke na višji ravni maturitetnega izpita.

Neuner idr. (2009: 70) opozarjajo, da se primerjanje novih slovničnih pojavov z že znanimi ter njihovo razvrščanje prej ali slej pripetita kot nekakšen nemi proces, in če se viri interferenc ne razjasnijo pravočasno, je prisotnost tovrstnih napak v naprej določena. Veljalo bi torej razmisliti o vzporedni obravnavi obeh nemških trpnih oblik ali vsaj pravočasni kontrastivni primerjavi slovenskega in nemškega trpnika dogajanja. Če ne ob prepoznavanju in razumevanju strukture, pa je ta nujna na ravni uporabe. Za resnično komunikacijsko uporabnost obvladanja trpne strukture, kot sicer ob primeru angleščine opozarja Kovačič (1991: 33), je namreč bistveno vedeti, kdaj je trpnik primernejši od tvornika, ter to znanje tudi uporabljati pri pisanju in govorjenju. Informacije o manjši pogostnosti rabe trpnika v slovenščini kot prvem jeziku, kot smo jih našli v več učbenikih za slovenski jezik v osnovno- in srednješolskem izobraževanju, učencem in učenkam pri tem seveda niso v pomoč.

Za prenos znanja in védenja iz drugih jezikov je, kot poudarjajo Neuner idr. (2009: 40), nujen vmesni proces razgovora, ozaveščanja podobnosti in razlik ter vadenja ustreznih vzorcev izražanja. Medtem ko so napake na ravni tvorbe ob primerni obravnavi razmeroma hitro premostljive, je učenje ustrezne rabe trpnika v nemščini dolgotrajnejši

proces. Neraba trpnika seveda ni jezikovna napaka in tu učencem ne moremo posredovati pravil, temveč le zglede primerne rabe (Kovačič 1991: 42–43). Barkowski in Vicente (2014: 89) skladno s sodobnimi smernicami poučevanja slovnice pri pouku tujih jezikov menita, da je treba pri obravnavi nemškega trpnika še pred vpeljavo oblike predstaviti njegovo osrednjo vlogo, namreč izražanje odmaknjenosti od vršilca dejanja.

V nadaljevanju si pobliže oglejmo obravnavo trpnika v učbenikih, potrjenih za pouk nemščine kot drugega tujega jezika v slovenskem srednješolskem izobraževanju.

4.1 Analiza obravnave trpnika v učbenikih za nemščino kot tuji jezik

Analizirali smo obravnavo trpnika v učbenikih, v času izvedbe analize potrjenih za pouk nemščine kot drugega tujega jezika v gimnazijskem in srednjem tehniškem oz. strokovnem izobraževanju v Republiki Sloveniji, ki so izšli v zadnjem desetletju ter bi zanje tako smeli pričakovati sodoben pristop pri posredovanju slovničnih vsebin. Pregledali in primerjali smo izhodišča za vpeljavo oblike, pristop k obravnavi in podane primere ter posebno pozornost namenili iskanju morebitnih primerjav med jeziki.

V učbeniški seriji *Alles stimmt*, prilagojeni slovenskemu učnemu načrtu, trpnik vpeljuje učbenik *Alles stimmt 3* (Sander idr. 2014), namenjen pouku v 3. letniku gimnazij ter 3. in 4. letniku srednjih strokovnih šol. Pri tem najprej ponuja besedilo o zgodovini izbrane nemške blagovne znamke, v katerem je več primerov rabe trpnika dogajanja, recimo *1912 wurde die Fabrik von der Familie Ritter gegründet*, slov. *1912 je bila tovarna ustanovljena od družine Ritter*, ali *Seit den 70er Jahren werden viele neue Sorten produziert*, slov. *Od 70 let dalje se proizvaja veliko novih vrst*. Nato na podlagi iz besedila izpisanih primerov trpnih stavkov vpelje oblike trpnika dogajanja za sedanjik in enostavni preteklik, učenci in učenke pa morajo končno dopolniti še pravilo za njegovo tvorbo.

Učbeniška serija *Ideen* trpnik dogajanja za sedanjost vpeljuje v učbeniku za raven A2 *Ideen 2* (Krenn in Puchta 2009). V ta namen najprej ponudi slušni posnetek pogovora, v katerem se med drugim pojavita povedi *Sag mal, wird bei euch wirklich das Bad neu gemacht?*, slov. *Povej no, se pri vas res prenavlja kopalnica?*, in *Dein Badezimmer wird doch auch umgebaut und gestrichen, oder?*, slov. *Tvoja kopalnica se tudi prenavlja in pleska, kajne?* V naslednjem koraku je ponujena formula za tvorbo trpnika dogajanja za sedanjost, ki ji sledi nabor trpnih stavkov k omenjeni temi, naloga učencev in učenk pa je pretvorba teh v tvorbe.

V učbeniški seriji *Panorama* je trpnik dogajanja za sedanji čas obravnavan v učbeniku *Panorama B1* (Dusemund-Brackhahn idr. 2017), in sicer v okviru enote *Im Krankenhaus*, slov. *V bolnišnici*. Ta najprej ponuja nabor posameznih stavkov kot *Hier werden Kinder geboren*, slov. *Tu se rojevajo otroci*, ki se nanašajo na dogajanja v bolnišnici in jih je treba povezati z ustreznimi upodobitvami, v naslednjem koraku pa vzporedno navaja tvorbe in trpne stavke kot *Die Ärztin untersucht den Mann*, slov. *Zdravnica pregleduje moškega*, in *Der Mann wird (von der Ärztin) untersucht*, slov. *Moški je pregled(ov)an (od*

zdravnice), ter zopet upodobitve zanje, pri čemer se slednje razlikujejo zgolj v tem, da je vršilca dejanja pri upodobitvi trpne oblike za razliko od tvorne vidna le delno.

Učbeniška serija *studio 21* trpnik dogajanja za sedanji čas vpeljuje na koncu ravni A2. *Studio 21 A2* (Funk idr. 2015) tu najprej ponudi poljudno besedilo o zgodovini čokolade, ki vključuje tudi opis postopka izdelave čokolade in v katerem je rabljen trpnik. Razliko med tvornim in trpnim načinom izražanja nato prikaže s primeri kot *Die Mitarbeiter verpacken die Schokolade*, slov. *Delavci zavijejo čokolado*, in *Die Schokolade wird verpackt*, slov. *Čokolada se zavije*, kar ponazori z ustreznima slikama, pri čemer tista k tvorni obliki prikazuje delavca pri zavijanju, slika k trpni obliki pa tekoči trak s strojem, ki samodejno zavija tablice čokolade. Sledi shematski prikaz pretvorbe iz tvornika v trpnik ter pravilo o tvorbi trpnika, ki ga je treba dopolniti.

4.2 Ugotovitve o obravnavi trpnika v učbenikih za nemščino kot tuji jezik

Barkowski in Vicente (2014: 87–88) sta ugotavljala, da mnogi učbeniki trpnik vpeljujejo z ne vselej posrečeno vizualno podporo prek vzporejanja s tvornikom. Toda za analizirane učbenike tega posplošeno ne bi mogli trditi. Učbenik *Alles stimmt 3* trpnika sploh ne obravnava v okviru primerjave s tvornikom, preostali trije, torej *Ideen 2*, *Panorama B1* in *studio 21 A2* pa ga, vendar le zadnja dva ponujata tudi vizualno podporo, pri čemer bi le *Panorami* lahko očitali takšno manj nazorno slikovno predstavitev.

Vsi štirje analizirani učbeniki pa trpnik vpeljujejo na podlagi besedil in s tem prikazujejo avtentično rabo: pri *Alles stimmt 3* in *studiu 21 A2* gre za poljudni besedili o zgodovini izdelka oz. blagovne znamke, pri *Ideen 2* za pogovor, pri *Panorami B1* za niz povedi, povezanih z dejavnostmi posameznih oddelkov bolnišnice. Trije od štirih analiziranih sodobnih učbenikov trpnik obravnavajo s primerjavo s tvornikom, *Alles stimmt 3* pa ga obravnava samostojno. Odmaknjenost od vršilca dejanja s primeri izrazito ponazarjajo *Ideen 2*, *Panorama B1* in *studio 21 A2*, medtem ko gre pri *Alles stimmt 3* tako za primere trpnika z izraženim vršilcem dejanja kot brez njega.

Analiziranim učbenikom torej nikakor ne moremo očitati neprimerne obravnave trpnega načina, saj gre povsod za avtentično rabo. Skupna vsem, tudi učbeniku *Alles stimmt 3*, ki je prilagojen slovenskemu učnemu načrtu, pa je popolna odsotnost kontrastivne primerjave s prvim jezikom, ki tako ostaja povsem v domeni učitelja oz. učiteljice.

4.3 Predlog za didaktizacijo nemškega trpnika

K pouku nemščine kot drugega tujega jezika učenci in učenke ne pridejo kot nepopisan list, temveč s seboj prinesejo znanje in spretnosti iz vsaj dveh drugih jezikov. Če te smiselno vključimo v pouk, lahko pri nemščini kot drugem tujem jeziku v primerjavi s prvim

tujim jezikom napredujejo hitreje; če se zanje ne zmenimo, pa lahko vodijo do interferenc – v primeru nemškega trpnika, bodisi zaradi vpliva slovenščine bodisi angleščine, recimo do rabe trpnika stanja namesto dogajanja – in tako nasprotno napredek celo ovirajo. Naknadni posegi v smislu odprave napak so na ravni tvorbe trpnih oblik seveda mogoči in do neke mere učinkoviti, toda na ravni primernosti rabe trpnika vprašljivi. Pri tvorbi besedil v tujem jeziku učenci in učenke namreč pogosto izhajajo iz svojega prvega jezika in povedi vsaj v mislih nato prevajajo v tuji jezik.

Uporabno vrednost (nemškega) trpnika zagotovo najlažje prikažemo z (avtentičnimi) besedili. Če jih učencem in učenkam vzporedno ponudimo v dveh ali celo treh jezikih, samodejno aktiviramo njihovo predznanje in uporabo že pridobljenih strategij učenja (tujih) jezikov. S skrbno izbranim besedilom bodo v primeru trpnika lahko nemudoma prepoznali razliko na ravni tvorbe, pa tudi rabe v slovenščini nasproti angleščini in nemščini. Če izberemo kuharski recept, se trpnik v slovenskem prevodu ne bo nujno pojavil in v tem primeru nam bo besedilo služilo zgolj kot izhodišče za ponazoritev rabe trpnika v nemščini nasproti slovenščini. Toda ob koncu ravni A2 lahko vpeljemo poljudno besedilo v nemškem izvorniku ter prevodu v angleščino in slovenščino, kjer se v vseh treh jezikih trpnik pojavlja, nato pa učence in učenke spodbudimo najprej k iskanju ponavljajoče se strukture v vseh treh besedilih ter – ob predpostavki, da obliko v angleščini kot prvem tujem jeziku in slovenščini kot prvem jeziku oz. jeziku okolja že poznajo – končno k njeni sistematizaciji in oblikovanju pravila za tvorbo v nemščini. Tako se izognemo hkratnemu vpeljevanju obeh trpnih oblik v nemščini in samodejno spodbudimo primerjalno analizo trpnika v treh poznanih jezikih.

Nekateri učenci in učenke so nagnjeni k samostojnemu primerjanju jezikov in postavljanju s tem povezanih vprašanj, medtem ko je treba druge k temu vsaj na začetku spodbuditi z vprašanji. V primeru trpnika bi bila ob zgoraj opisanem izhodišču to vprašanja: *Katere podobnosti opazite med besedili v različnih jezikih? Ali obstajajo tudi razlike? Katera jezikovna struktura se v besedilih ponavlja? Kako se ta struktura tvori v slovenščini, angleščini, nemščini? Kaj je njena funkcija v besedilu? Kdaj se pojavlja?* Takšen pristop je smiseln tudi zaradi motivacije, saj učencem in učenkam kaže, koliko znanja o jeziku pravzaprav že imajo. Hkrati se ob tem navajajo na povezovanje znanja iz različnih predmetov in področij.

5 SKLEP

Ker posameznik »jezikov in kultur v miselni predstavi ne ločuje kot nečesa samostojnega in posebnega, temveč gradi sporazumevalno zmožnost, h kateri prispevajo celotno znanje in izkušnje z jezikom ter v kateri se vsi jeziki povezujejo in medsebojno delujejo« (Svet Evrope 2011, 2001: 26), je pri učenju (drugih) tujih jezikov v smislu raznojezičnosti nujno upoštevati predznanje ter sprožiti že pridobljene spretnosti učencev in učenk. Kot

opozarjata Pevec Semec in Jazbec (2018: 44), uresničevanje večjezičnosti zahteva radikalno spremembo perspektive: izhodišče naj ne bi bil več jezik, temveč njegov uporabnik s svojo splošno sporazumevalno zmožnostjo.

Pomanjkljivost večine izvirmih, sicer kakovostnih učnih gradiv za pouk nemščine kot tujega jezika je prav upoštevanje v razredih prisotne večjezičnosti in uresničevanje s tem povezanega didaktično-metodičnega načela raznojezičnosti. Učna gradiva, ki so v večini nastala v tujini, so namenjena ciljni skupini različnih narodnosti, ki jim je skupno zgolj učenje nemščine kot tujega – drugega, tretjega, nadaljnjega – jezika. Zaradi različnih izhodiščnih jezikov še posebno vključevanje prvega jezika v precejšnji meri ostaja v domeni učiteljic in učiteljev. Ti pa se pogosto bodisi ne čutijo dovolj suvereni za vpeljavo drugih jezikov v pouk ciljnega jezika bodisi so še vedno zavezani dolgo vladajočemu primatu enojezičnosti pri pouku tujih jezikov.

Kljub jezikovnotipološkim razlikam med nemščino kot germanskim in slovenščino kot slovanskim jezikom, ki se kažejo na ravni glasoslovja, besedotvorja, oblikoslovja in skladnje, med jezikoma obstaja precej podobnosti. Na primeru trpnika smo želeli prikazati, kako pomembno je te podobnosti in razlike pri pouku nemščine kot tujega jezika v smislu gospodarnosti in učinkovitosti učenja ciljnega jezika tematizirati. Medtem ko je jezikovne napake razmeroma preprosto odpraviti, pa je navajanje na smiselno in ustrezno rabo trpnika v nemščini kot nepravem jeziku večji izziv. Za njegovo premostitev bi izhodišče pri pouku nemščine s slovenščino kot izhodiščnim jezikom morala predstavljati avtentična poljudna besedila, s katerimi bi učenci in učenke postopno pridobivali občutek za rabo trpnika. V naslednjem koraku pa bi jih morala dopolniti kontrastivna analiza trpnih oblik v obeh jezikih, s katero bi uzavestili podobnosti in razlike med njima na ravni zgradbe in rabe tega glagolskega načina.

BIBLIOGRAFIJA

Viri

- BEŠTER, Marja idr. (1999) *Na pragu besedila 1: učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol*. Ljubljana: Rokus.
- CAJHEN, Nana idr. (2011) *Slovenščina za vsak dan 9: učbenik za slovenščino v 9. razredu osnovne šole*. 2., posodobljena izdaja. Ljubljana: Rokus Klett.
- ČREŠNIK, Vlasta idr. (2015) *Slovenščina 9: i-učbenik za slovenščino v 9. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno dne 13. 2. 2019 s spleta: <<http://eucbeniki.sio.si/slo9/index.html>>
- ČUDEN, Milena/KOŠAK, Tatjana/VOGEL, Jerica (2009) *Slovenščina 9: učbenik za slovenski jezik v devetem razredu osnovne šole*. 2. ponatis. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- DRUSANY, Nevenka idr. (2008) *Slovenščina za vsakdan in vsak dan 9: učbenik za slovenščino v devetem razredu osnovne šole*. 1. izdaja, 2. natis. Ljubljana: Rokus Klett.

- DUSEMUND-BRACKHAHN, Carmen idr. (2017) *Panorama: Deutsch als Fremdsprache: Kursbuch B1*. Berlin: Cornelsen.
- FUNK, Hermann idr. (2015) *studio 21: das Deutschbuch A2: Deutsch als Fremdsprache*. Berlin: Cornelsen.
- GOMBOC, Mateja (2003) *Besede 3: učbenik za slovenski jezik v 3. letniku triletnih poklicnih šol*. Ljubljana: DZS.
- GOMBOC, Mateja (2005) *Besede 1: učbenik za slovenski jezik v 1. letniku triletnih poklicnih šol*. Ljubljana: DZS.
- GOMBOC, Mateja (2006a) *Besede 2: učbenik za slovenski jezik v 2. letniku triletnih poklicnih šol*. Ljubljana: DZS.
- GOMBOC, Mateja (2006b) *Besede 4: učbenik za slovenski jezik za 1. leto poklicno-tehniškega izobraževanja*. Ljubljana: DZS.
- GOMBOC, Mateja (2006c) *Besede 5: učbenik za slovenski jezik za 2. leto poklicno-tehniškega izobraževanja*. Ljubljana: DZS.
- GOMBOC, Mateja (2012) *Besede 1: učbenik za slovenski jezik v 1. letniku triletnih poklicnih šol*. 2. izdaja. Ljubljana: DZS.
- KOCJAN - BARLE, Marta/Milena SMISL (2013) *Znanka ali uganka 9: slovenščina za 9. razred osnovne šole*. Ljubljana: Modrijan.
- KRENN, Wilfried/Herbert PUCHTA (2009) *Ideen: Deutsch als Fremdsprache: Kursbuch 2*. Ismaning: Hueber Verlag.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr. (2000) *Na pragu besedila 2: učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol*. Ljubljana: Rokus.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr. (2001) *Na pragu besedila 3: učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol*. Ljubljana: Rokus.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr. (2002) *Na pragu besedila 4: učbenik za slovenski jezik v 4. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol*. Ljubljana: Rokus.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr. (2009) *Na pragu besedila 2: učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Tretja, posodobljena izdaja. Ljubljana: Rokus Klett.
- KRIŽAJ ORTAR, Martina idr. (2010) *Na pragu besedila 3: učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Druga izdaja. Ljubljana: Rokus Klett.
- PODVRŠNIK, Klementina idr. (2015) *Slovenščina 1: i-učbenik za slovenščino v 1. letniku gimnazij*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno dne 13. 2. 2019 s spleta: <<http://eucbeniki.sio.si/slo1/>>
- SANDER, Ilse idr. (2014) *ALLES stimmt! 3: učbenik za nemščino v 3. letniku gimnazij ter 3. in 4. letniku srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Rokus Klett.
- VOGEL, Jerca/KASTELIC, Silva/OZIMEK, Jana (2007) *Slovenščina 1: z besedo do besede: učbenik za slovenščino – jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- VOGEL, Jerca/KASTELIC, Silva/HODAK, Marjana (2008) *Slovenščina 2: z besedo do besede: učbenik za slovenščino – jezik v 2. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- VOGEL, Jerca/KASTELIC, Silva/HODAK, Marjana (2009) *Slovenščina 3: z besedo do besede: učbenik za slovenščino – jezik v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- VOGEL, Jerca/KASTELIC, Silva/HODAK, Marjana (2010) *Slovenščina 4: z besedo do besede: učbenik za slovenščino – jezik v 4. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ZAJC BERZELAK, Karla/Irena VELIKONJA (2007) *Govorica jezika 1: slovenščina za 1. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan.
- ZAJC BERZELAK, Karla/ARBITER, Alenka/HRIBAR, Nataša (2008) *Govorica jezika 2 in 3: slovenščina za 2. in 3. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan.
- ZAJC BERZELAK, Karla/Kozma AHAČIČ (2010) *Govorica jezika 4: slovenščina za 4. letnik gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Ljubljana: Modrijan.

Literatura

- AHAČIČ, Kozma (2017a) *Kratkoslovnica: slovenska slovnica za osnovno šolo*. Ljubljana: Rokus Klett.
- AHAČIČ, Kozma (2017b) *Slovnica na kvadrat: slovenska slovnica za srednjo šolo*. Ljubljana: Rokus Klett.
- BARKOWSKI, Hans/Sara VICENTE (2014) *Das Verb. V: H. Barkowski idr., Deutsch lehren lernen 3: Deutsch als fremde Sprache*. München: Goethe-Institut, Klett-Langenscheidt, 75–92.
- COUNCIL OF EUROPE (2001) *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Pridobljeno 23. 3. 2019 s spleta: <<https://rm.coe.int/1680459f97>>
- GLIHA OLENIK, Nadja idr. (2017) *Nemščina: predmetni izpitni katalog za splošno maturo 2019*. Ljubljana: Državni izpitni center. Pridobljeno 11. 2. 2019 s spleta: <<https://www.ric.si/mma/M-NEM-2019/2017083009155511/>>
- GRUNTAR JERMOL, Ada (2011) *Ausgewählte Kapitel der deutschen Morphologie mit kontrastivem Ansatz – Izbrana poglavja nemške morfologije s kontrastivnimi ponazoritvami*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- HELBIG, Gerhard/Joachim BUSCHA (2005) *Deutsche Grammatik – ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin und München: Langenscheidt.
- HOLC, Nada idr. (2008) *Učni načrt. Nemščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 12. 4. 2018 s spleta: <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_nemscina_gimn.pdf>

- KALIN GOLOB, Monika (2001) *Jezikovne reže*. Ljubljana: GV Revije.
- KONDRIČ HORVAT, Vesna idr. (2001) *Učni načrt: izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Nemščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 12. 4. 2018 s spleta: <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Nemscina_izbirni.pdf>
- KOROŠEC, Tomo (1972) *Pet minut za boljši jezik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KOVAČIČ, Irena (1991) Trpnik v pouku angleščine. *Vestnik*, 1/2, 33–51.
- LESKOVEC, Mojca (2016) Jezikoslovni pogled na trpnik v zgodovini slovenskega jezika. *Jezik in slovstvo*, 1, str. 3–13.
- NEUNER, Gerhard idr. (2009) *Deutsch als zweite Fremdsprache: Fernstudieneinheit 26*. Berlin [etc.]: Langenscheidt.
- PEVEC SEMEC, Katica idr. (2013) *Učni načrt. Program osnovna šola. Drugi tuji jezik v 4. do 9. razredu: neobvezni izbirni predmet*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 12. 4. 2018 s spleta: <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_razsirjeni/Drugi_TJ_izbirni_neobvezni.pdf>
- PEVEC SEMEC, Katica/Saša JAZBEC (2018) Večjezičnost – nov vidik učiteljevega profesionalnega razvoja. *Revija za elementarno izobraževanje*, 11/1, 39–54. Pridobljeno 22. 2. 2019 s spleta: <http://rei.pef.um.si/images/Izdaje_revije/2018/1/REI_11_1_CLANEK3.pdf>
- PLEŠNIK, Jožica (2011) Kann man passiv das deutsche Passiv erlernen? *Schaurein*, 23/1, 24–28.
- POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr. (2011) *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Elektronski vir. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo.
- TALLERMAN, Maggie (1998) *Understanding syntax*. London [etc.]: Arnold.
- TOPORIŠIČ, Jože (2000) *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- URBANČIČ, Boris (1987) *O jezikovni kulturi*. Tretja, predelana in razširjena izdaja. Ljubljana: Delavska enotnost.

POVZETEK

Slovenski učenci in učenke za razliko od njihovih vrstnikov, katerih prvi jeziki trpnika ne poznajo, z razumevanjem in tvorbo tega glagolskega načina v nemščini načelno nimajo težav; težave pa jim povzroča njegova raba. Tako nemščina kot slovenščina poznata dva glagolska načina, tvornega in trpnega, ter pri slednjem razlikujeta med dvema oblikama: nemščina med trpnikom dogajanja ali trpnikom s pomožnim glagolom *werden* in trpnikom stanja ali trpnikom s pomožnim glagolom

sein, slovenščina med trpnikom z deležnikom na *-n/-t* in trpnikom s *se*. Toda rabo trpnika v slovenščini zaznamuje dolgoletna tradicija odklanjanja, ki jo vsaj delno nadaljuje tudi zadnja Toporišičeva slovenska znanstvena slovnica s pripombo, da ga niti v strokovnih, poljudnih in znanstvenih besedilih ni dobro preveč uporabljati.

Glede na sodobno didaktično-metodično načelo raznojezičnosti je treba upoštevati predznanje učencev in učenk ter aktivirati njihove predhodno pridobljene spretnosti in strategije. Zato smo v sodobnih učbenikih za slovenski jezik v osnovnih in srednjih šolah preverili, kaj učenci in učenke v njih izvedo o rabi trpnika v slovenščini, nato pa analizirali obravnavo trpnika v učbenikih za nemščino kot tuji jezik, ki se uporabljajo v slovenskih srednjih šolah, kjer se glede na učni načrt za nemščino kot drugi tuji jezik nemški trpnik obravnava. Glede na ugotovitve obeh analiz smo oblikovali predlog za didaktizacijo nemškega trpnika, ki bi s ciljem primerne rabe preseгла usmerjenost k obliki.

Ključne besede: slovenščina kot prvi jezik, nemščina kot tretji jezik, raznojezičnost, trpnik

ABSTRACT

PASSIVE VOICE IN GERMAN AND SLOVENE: THE CHALLENGES OF TEACHING FROM A PLURILINGUAL PERSPECTIVE

As opposed to their peers whose first languages do not know the passive voice, Slovene pupils in general do not have problems with the formation and understanding of this verb voice in German; however, they do have difficulties using it. Both German and Slovene use two voices, active and passive, and they differentiate between two forms of the latter: German has both the passive voice with *werden* (the dynamic passive) and the passive voice with *sein* (the stative passive), while Slovene has the passive voice with the participle and the passive voice with *se*. However, usage of the passive voice in Slovene is characterised by a longstanding tradition of rejection that is at least partially continued in the most recent Slovene grammar book by Toporišič, which states that even technical, popular and scientific texts should not use the passive voice too often.

Following the didactic-methodological principle of plurilingualism, it is necessary to take prior knowledge of the pupils into account and to activate their previously gained skills. After having checked what pupils learn about the use of the passive voice in contemporary textbooks for Slovenian language in primary and secondary schools an analysis was carried out examining how the modern textbooks for German as a foreign language that are used in Slovenian secondary schools discuss the passive voice. Based on the results, a suggestion for teaching the passive voice that would exceed the focus on its form and stress its proper usage was made.

Keywords: Slovene as a first language, German as a third language, plurilingualism, passive voice